

RH 2016:46

Fråga om bestämmelsen om straff för egenmäktighet med barn är tillämplig när ett barn som har omhändertagits för vård enligt LVU bortförs innan det har överlämnats till de utsedda vårdgivarna och vården således inte har kunnat påbörjas. Tillika fråga om skadestånd för kränkning till barnet.

Värmlands tingsrätt

Åklagaren åtalade Y.Å. för egenmäktighet med barn enligt följande gärningspåstående.

Y.Å. har fram till den 2 november 2015 haft gemensam vårdnad med R.L. om E.L. som är född i april 2004.

Den 20 maj 2015 beslutade förvaltningsrätten att E.L. skulle beredas vård med stöd av lagen ([1990:52](#)) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Y.Å. har, utan något beaktansvärt skäl, egenmäktigt skiljt E.L. från R.L. respektive de som skulle vårda E.L. med stöd av nämnda lag genom att mellan den 1 juli 2014 och den 22 januari 2016 inte låta dessa träffa henne samt från tiden 12 juni 2015 hålla henne gömd på okänd plats, Sverige.

Y.Å. begick gärningen med uppsåt.

Åklagaren förtydligade att hon angett starttidpunkten till den 1 juli 2014 på grund av en lagändring som skedde då.

E.L. yrkade skadestånd med 35 000 kr avseende kränkning jämte ränta från den 1 juli 2014 till dess betalning sker.

Y.Å. förnekade gärningen. Hon förnekade därvid att hon egenmäktigt skilt E.L. från R.L. Hon anförde att hon såvitt avser skiljandet från dem som skulle vårda E.L. vidare enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) handlade i nöd eller putativ nöd.

Y.Å. bestred skadeståndsyrkandet.

Domskäl

Tingsrätten (chefsrådmannen Lars Holmgård samt nämndemännen Rolf Carlsson, Göran Enerstål och Sven Johansson) anförde i dom den 18 februari 2016 följande.

DOMSKÄL

Utredningen

Y.Å. och R.L. var tidigare sambor. Tillsammans fick de 2004 E.L. som de har haft gemensam vårdnad om fram till ett interimistiskt beslut av tingsrätten den 2 november 2015, i vilket R.L. fick ensam vårdnad.

E.L. har i huvudsak bott hos Y.Å. Hon har haft regelbundet umgänge med R.L. Det sista umgänget före den i brottmålet aktuella perioden var i april 2014. Därefter hade E.L. och R.L. endast telefonkontakter, vilka efter ett tag upphörde.

Barn- och ungdomsutskottet i Hagfors kommun ansökte hos Förvaltningsrätten i Karlstad att E.L. skulle beredas vård enligt [2 § LVU](#). Som grund för ansökan angav utskottet att det på grund av brister i omsorgen om E.L. fanns en påtaglig risk för att hennes hälsa och utveckling skulle skadas. Förvaltningsrätten biföll yrkandet i en dom den 20 maj 2015. Kammarrätten i Göteborg avslog senare ett överklagande av domen.

Hagfors kommun beslutade i juni 2015 att placera E.L. i ett familjehem. Förvaltningsrätten har fastställt omhändertagandet. Beslutet verkställdes dock inte, eftersom E.L. vid verkställighetsförsök den 12 juni 2015 inte påträffades. E.L. återfanns den 22 januari 2016.

E.L. gick inte i skolan höstterminen 2015.

E.L. och R.L. träffades åter den 9 februari 2016.

R.L. lämnade följande uppgifter. Sedan umgänget och telefonkontakterna upphörde har han försökt ringa E.L. men inte fått svar. Y.L. eller E.L. har någon gång svarat på sms att de inte skulle ses. En gång under 2015 gjorde socialtjänsten ett upplägg innebärande att de skulle träffas vid en korvkiosk, samtidigt som Y.L. satt i bilen. Han tackade nej till detta upplägg. Det är enda gången han har sagt nej till umgänge. Var E.L. har befunnit sig har han inte fått veta.

När han nu åter har fått träffa E.L. har han konstaterat att hon är mager. Han har inte pratat med E.L. om hur hon har haft det.

Y.Å. lämnade följande uppgifter. Umgänget mellan E.L. och R.L. fungerade inte. Ibland kom R.L. och ibland inte. E.L. har uttryckt att hon inte vill träffa R.L. Y.Å. har försökt ringa R.L. men det har alltid slutat med att han blir arg. Inte heller fungerar det att hon skickar sms. Endast vid ett tillfälle i maj 2015 har R.L. skickat sms till henne. Hon har inte pratat illa om R.L. inför E.L. utan i stället legat på E.L. att hon måste träffa R.L.

R.L. är dömd för misshandel mot henne. Misshandeln skedde innan E.L. fanns. Vid två tillfällen har hon anmält R.L. Vid det ena tillfället hade R.L. dansat naken. Vid det andra tillfället hade R.L. haft en dust med E.L. så att hon hade klämmärken på armarna.

E.L. har i perioder haft hög frånvaro från skolan. Anledningen till att E.L. helt har uteblivit från skolan är att hon varit mobbad.

När omhändertagandet enligt LVU skulle verkställas försvann E.L. från huset. Efter ett par timmar hittade hon E.L., som sa hon att hon skulle "döda sig" eller "då dör jag" om socialen skulle ta henne. Uttalandet gjorde henne ledsen och chockad. Hon kontaktade sedan socialtjänsten för att säga att E.L. hade försvunnit. Därefter har hon hållit E.L. gömd för E.L.:s skull. Senare har E.L. sagt till socialen att hon skulle ta livet av sig. Hon har haft kontakt med psykolog angående E.L.

När E.L. under hösten inte har gått i skolan, har hon lånat böcker till E.L. Hon har utan framgång kontaktat rektorn för att få hjälp med skolarbetet.

Under bortovaron har E.L. haft kamrater. De har varit på olika resor och träffat andra personer.

Tingsrättens bedömning

För att fällas till ansvar för egenmäktighet med barn enligt [7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken](#) krävs dels att gärningsmannen, såsom en av barnets vårdnadshavare, egenmäktigt har skiljt barnet från den andra vårdnadshavaren, dels att detta har skett utan beaktansvärt skäl. Enligt [7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken](#) döms till ansvar enligt första stycket även den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av LVU.

Åklagaren har i sitt gärningspåstående anfört att Y.Å. har, utan något beaktansvärt skäl, egenmäktigt skiljt E.L. från R.L. genom att mellan den 1 juli 2014 och den 22 januari 2016 inte låta R.L. träffa henne samt från den 12 juni 2015 hålla henne gömd på okänd plats i Sverige. Åklagaren har vidare anfört att Y.Å. på samma sätt obehörigen har skiljt E.L. från de som skulle vårda E.L. med stöd av LVU.

Det är utrett att E.L. och R.L. inte träffades efter april 2014 och att de inte hade mer än telefonkontakter, vilka efter ett tag upphörde. Y.Å. och R.L. har lämnat delvis olika uppgifter om orsakerna till de bristande kontakterna och det är enligt tingsrätten tydligt att det under lång tid förekommit samarbetsproblem mellan Y.Å. och R.L. I förarbetena till aktuellt lagrum ([prop. 2013/14:120](#)) har anförts att en bristande samarbetsförmåga kring barnet orimligen kan straffsanktioneras mera allmänt. Att vårdnadshavarna inte följer vad som bestämts i fråga om boende eller umgänge bör således inte i sig vara tillräckligt för att anse att barnet skiljts från en vårdnadshavare på ett sådant sätt att traffansvar inträder. När samarbetssvårigheterna tar sig sådant uttryck att den ena vårdnadshavaren egenmäktigt och varaktigt håller barnet oåtkomligt för den andra på annan ort, eller annars hålls dolt, föreligger dock ett straffbart skiljande.

Mot bakgrund av ovan finner tingsrätten att det inte är utrett att Y.Å. har egenmäktigt skiljt E.L. från R.L. under tiden fram till den 12 juni 2015 på det sätt som avses med straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn.

Tingsrätten finner det utrett att Y.Å. från den 12 juni 2015 till den 22 januari 2016 har hållit E.L. gömd. Enligt tingsrättens bedömning har Y.Å. från detta datum varaktigt undanhållit och därmed skiljt E.L. från R.L. respektive de som skulle ha vårdat E.L. enligt LVU.

Straffansvaret enligt [7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken](#) är begränsat på så sätt att gärningen måste ha skett utan beaktansvärt skäl. I förarbetena ([prop. 2013/14:120](#)) anges att denna begränsning tar sikte på gärningsmannens motiv.

Y.Å. har gjort gällande att hon inte ska dömas för brott eftersom hon handlat i nöd eller i vart fall i en situation som hon uppfattat som en nödsituation. Tingsrätten har uppfattat att grunden till Y.Å:s nödinvändning är att E.L. på olika sätt uttryckte att hon skulle ta livet av sig om socialen skulle ta henne och att hon hållit E.L. gömd för E.L:s skull.

Vad gäller rekvisitet ”beaktansvärda skäl” i [7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken](#) anför i förarbetena ([prop. 2013/14:120](#)) att det i princip inte kan godtas att en part, sedan en domstol avgjort frågor om till exempel vårdnad, gör en egen bedömning av vad

som är bäst för barnet och handlar i strid med domstolens avgörande. För att det i en sådan situation ska anses föreligga ett sådant nödläge som skulle kunna motivera ett bortförande eller kvarhållande torde det krävas att det framkommit nya uppgifter som inte varit föremål för bedömning i vårdnads-, boende- eller umgängesmålet.

I aktuellt mål har Y.Å. genom sitt handlande trotsat domstolarnas beslut att omhänderta E.L. med stöd av LVU. Y.Å:s farhågor om E.L:s psykiska mående är redan prövat av domstol i och med beslutet om vård enligt LVU. Det måste förutsättas att socialnämnden och domstolarna har beslutat i enlighet med E.L:s bästa. Tingsrätten bedömer därför att Y.Å. rent objektivt sett inte har befunnit sig i någon nödsituation, vare sig den 12 juni 2015 eller under den kommande tiden fram till den 22 januari 2016. Tingsrätten anser inte heller att det finns någon grund för att Y.Å. skulle gå fri från ansvar under påståendet att hon i vart fall uppfattat det som en nödsituation. Mot bakgrund av ovan finner tingsrätten att Y.Å. inte har haft beaktansvärda skäl för sitt handlande.

Tingsrätten finner sammanfattningsvis att Y.Å. har gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn under perioden 12 juni 2015 till den 22 januari 2016.

Påföljd

Åklagaren har yrkat att Y.Å. på grund av brottets art döms till fängelse alternativt villkorlig dom i förening med samhällstjänst.

För brottet egenmäktighet med barn utgör straffet böter eller fängelse i högst ett år. Tingsrätten finner att böter inte är en tillräckligt ingripande påföljd för Y.Å:s brott. Tingsrätten kan dock inte finna att brottet är av en sådan art att det finns en presumtion för att döma till fängelse. Frivården har föreslagit att Y.Å. döms till skyddstillsyn. Tingsrätten finner att det är en lämplig påföljd.

Skadestånd

Vid bedömningen av E.L:s skadeståndsyrkande konstaterar tingsrätten att hon under lång tid inte har fått träffa sin pappa. Hon har inte ryckts upp ur sin invanda miljö, eftersom hon redan tidigare bodde hos Y.Å. Hon har vistats på okänd ort men det finns ingen utredning om att hon har farit illa på annat sätt än att hon har varit borta från skolan under en termin. Tingsrätten finner vid en samlad bedömning att E.L. har rätt till skadestånd för kränkning. Förhållandena är sådana att det inte finns anledning att avvika från det normalbelopp på 25 000 kr som gäller vid skadestånd till barn som utsatts för egenmäktighet med barn.

Det finns ingen grund för att låta skadestånd utgå från den dag då brottet inleddes. Det går inte att precisera vid vilken tidpunkt kränkningen har blivit sådan att skadestånd ska uppgå till 25 000 kr. Vid detta förhållande finner tingsrätten att ränta ska utgå från dagen för brottets upphörande.

DOMSLUT

Tingsrätten dömde Y.Å. för egenmäktighet med barn under perioden 12 juni 2015 - 22 januari 2016 enligt [7 kap. 4 § första stycket 2 och andra stycket brottsbalken](#) till skyddstillsyn samt förpliktade henne att utge skadestånd till E.L. med 25 000 kr jämte ränta från den 22 januari 2016.

Hovrätten

Y.Å. överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle ogilla åtalet och E.L:s skadeståndsyrkande, i andra hand mildra påföljden.

Åklagaren och E.L., som biträdde åtalet i hovrätten, bestred ändring.

Åklagaren justerade tredje stycket i gärningsbeskrivningen, så att det kom att inledas med: ”Y.Å. har obehörigen, utan något beaktansvärt skäl, egenmäktigt skilt E. L...”

Domskäl

Hovrätten (hovrättsråden Per Renell och Åsa Toll, f.d. hovrättspresidenten Gunnel Wennberg samt nämndemännen Tage Fohlin och Thomas Johansson) anförde i dom den 22 juni 2016 följande.

DOMSKÄL

Skuld

Åklagaren har godtagit tingsrättens bedömning att Y.Å:s handlande i tiden före den 12 juni 2015 inte ska medföra ansvar för egenmäktighet med barn. Hovrätten har nu att pröva om Y.Å. under tiden den 12 juni 2015 - den 22 januari 2016 har gjort sig skyldig till sådant brott.

Följande är utrett i målet. Förvaltningsrätten i Karlstad beslutade i dom den 20 maj 2015 att E.L. skulle beredas vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Kammarrätten avslog senare Y.Å:s överklagande av domen. Den 12 juni 2015 skulle E.L. hämtas till ett familjehem för vård enligt LVU. Detta kunde dock inte ske eftersom E.L. inte påträffades. Y.Å. höll mellan den 12 juni 2015 och den 22 januari 2016 E.L. gömd på en plats som var okänd för såväl R.L. som myndigheterna. R.L., som hade gemensam vårdnad om E.L. med Y.Å. till den 2 november 2015 och därefter ensam vårdnad om henne, hade under denna tid inte någon kontakt med E.L. Till följd av att Y.Å. undanhöll E.L. kunde familjehemsplaceringen inte komma till stånd under den aktuella tiden. E.L. gick då inte heller i skolan. Undanhållandet upphörde genom att polisen upptäckte var E.L. vistades och hämtade henne.

R.L. har haft kvar det familjerättsliga vårdnadsansvaret även efter beslutet om vård enligt LVU (se t.ex. rättsfallet [NJA 2013 s. 145](#)). Med hänsyn till detta och till det ovan sagda, finner hovrätten att Y.Å. obehörigen har skilt E.L. från R.L. - både i hans egenskap av gemensam och av ensam vårdnadshavare - mellan den 12 juni 2015 och den 22 januari 2016. I likhet med tingsrätten anser hovrätten att det Y.Å. anført varken utgjort beaktansvärda skäl för att undanhålla E.L. från R.L. eller en nödsituation som hade kunnat medföra att hennes agerande vore straffritt. Hon ska därför dömas för egenmäktighet med barn enligt [7 kap. 4 § första stycket brottsbalken](#).

Vad gäller frågan om Y.Å. gjort sig skyldig till brottslig gärning även enligt bestämmelsens andra stycke, genom att ha skilt E.L. från den som skulle ha vårdat henne med stöd av LVU, gör hovrätten följande bedömning. Enligt ordalydelsen i andra stycket förutsätts för ansvar ett obehörigt skiljande från någon som ”vårdar” barnet. Vid tillkomsten av detta stycke noterade

departementschefen att den dittills gällande lydelsen av [7 kap. 4 § brottsbalken](#) inte var tillämplig i fall då någon för bort ett barn från ett fosterhem eller liknande där det vårdas enligt LVU. Departementschefen uttalade dock, som motivering till det nya andra stycket, att det är rimligt att straffansvar för egenmäktighet med barn kan gälla också när någon olovligen för bort barnet från den som enligt LVU har övertagit vården av barnet ([prop. 1982/83:165, s. 21](#) f.). I lagstiftningsärendet noterade vidare Lagrådet bl.a. att den som för bort ett barn från det familjehem eller den öppna vårdinstitution där barnet är placerat eller, sedan barnet avvikit därifrån, döljer eller undanhåller barnet, ska dömas till ansvar för egenmäktighet med barn enligt det föreslagna andra stycket (NJA II 1983 s. 445). Den situationen att en person undanhåller barnet från någon som ska vårda barnet enligt LVU, men ännu inte har fått barnet till sig, berörs dock inte i förarbetena. Där finns alltså inte stöd för att rekvisitet ”vårdar” har en vidare betydelse än vad som kan anses följa direkt av ordalydelsen.

Ytterligare ledning i frågan om vad som ska anses omfattat av rekvisitet ”vårdar” kan hämtas i [10 § LVU](#), där det anges att vården ska anses påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem. I förarbetena till bestämmelsen anges att placeringen utanför det egna hemmet innebär att den unge har kommit till ett familjehem eller annat hem som avses i [socialtjänstlagen](#). Vården kan också inledas på ett sjukhus ([prop. 1989/90:28 s. 112](#)).

Med hänsyn till definitionen av när vården ska anses påbörjad enligt [10 § LVU](#) och vad som uttalats i förarbetena till [7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken](#) finner hovrätten inte stöd för att utsträcka betydelsen av ”vårdar” i den senare bestämmelsen till att omfatta även fall där den faktiska vården ännu inte har påbörjats. En sådan tillämpning av bestämmelsen skulle strida mot legalitetsprincipen (se [1 kap. 1 § brottsbalken](#) och artikel 7 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samt t.ex. [NJA 2006 s. 708](#)). I denna del ska därför åtalet mot Y.Å. ogillas.

Påföljd

Y.Å. har, under omständigheter som inte kan anses förmildrande, skilt E.L. från hennes vårdnadshavare under flera månader och fört henne till okänd plats. E.L. var vid detta tillfälle elva år gammal. Genom undanhållandet har hon berövats undervisning och social samvaro i skolan. Vidare har LVU-vården av E.L. under lång tid omintetgjorts på grund av undanhållandet. Först sedan polisen klarlagt hennes vistelseort och hämtat henne har hon kunnat återlämnas till R.L. och placeras i ett familjehem. Y.Å. har själv inte medverkat till återlämnandet.

Mot denna bakgrund kan påföljden inte stanna vid böter. Emellertid är Y.Å. tidigare ostraffad och det saknas särskild anledning att anta att hon kommer att återfalla i brott. Påföljden kan därför stanna vid villkorlig dom som ska förenas med ett måttligt bötesstraff.

Skadestånd

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär, se [2 kap. 3 § skadeståndslagen](#). Moment som gör att egenmäktighet med barn utgör en kränkning av barnets integritet kan enligt Brottsoffermyndighetens praxis vara att barnet ryckts upp ur sin invanda miljö och under lång tid inte haft någon kontakt med vårdnadshavaren. Det medför att brottet kan anses ha riktats mot barnets frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig

kränkning av den personliga integriteten. När Brottsoffermyndigheten bestämmer kränkningssersättningens storlek vid en sådan frihets- och fridskränkning tillämpar myndigheten ett schablonbelopp om 25 000 kr.

Vid bedömningen av om Y.Å:s brott utgjort en ersättningsgill kränkning av E.L:s personliga integritet anser hovrätten att samma omständigheter som anförts vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas. Därvid ska särskilt uppmärksammas att E.L. genom bortförandet berövades all kontakt med R.L. och dessutom gick miste om en längre tids skolgång. Till detta kommer att den planerade LVU-vården, som enligt förvaltningsrätten var nödvändig för att säkerställa en långvarig, stabil och positiv utveckling för E.L., inte kom till stånd. Med hänsyn till E.L:s ålder kan vidare antas att hon insåg allvaret i situationen och därför påverkades negativt av att hållas gömd.

Sammantaget finner hovrätten, liksom tingsrätten, att brottet har varit riktat mot E.L:s frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig kränkning av hennes personliga integritet. Y.Å. ska därför betala skadestånd till E.L. Det yrkade beloppet är skäligt.

DOMSLUT

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömde Y.Å. enligt [7 kap. 4 § första stycket brottsbalken](#) för egenmäktighet med barn under perioden 12 juni 2015 - 22 januari 2016, samt bestämde påföljden till villkorlig dom och 80 dagsböter å 50 kr.

Hovrättens dom meddelad: den 22 juni 2016.

Mål nr: B 1892-16.

Lagrum: 1 kap. 1 § samt [7 kap. 4 § 1 st 2 p och 2 st brottsbalken](#); [10 § lagen \(1990:52\)](#) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU); EKMR artikel 7; [2 kap. 3 § skadeståndslagen](#).

Rättsfall: [NJA 2013 s. 145](#); [NJA 2006 s. 708](#).

Litteratur: [Prop. 1982/83:165 s. 21](#) ff; NJA II 1983 s.445; [Prop. 1989:28](#) s.112; [Prop. 2013/14:120](#).